

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ (1-2 КЛАСИ)

Бобрицька В. І.,

професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор.

Мостіцька Я. В.,

студентка групи 15 ЗПМГБ спеціальності «Початкова освіта» факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

У статті схарактеризовано теоретичні основи формування компетентності навчання впродовж життя учнів початкових класів; обґрунтовано, що на сучасному етапі модернізації системи освіти України серед актуальних завдань є розвиток в учнів умінь самостійно вчитися, критично мислити, оволодіти практичними навичками, необхідними для життя тощо; здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень з питань формування компетентності навчання впродовж життя в учнів початкових класів; визначено роль ігрових методів навчання у формуванні компетентності навчання впродовж життя в учнів 1-2 класів.

Ключові слова: компетентність; компетентності навчання впродовж життя; ігрові методи; учні початкових класів.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Відповідно до положень, що висвітлені у нормативно-правових документах у сфері освіти: Законі України «Про освіту» (2017), Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року «Нова українська школа» (2016), метою освіти є формування покоління, яке прагне до набуття знань, здатне навчатися протягом життя, опановувати й збагачувати суспільні цінності.

Відповідно до концепції «Нова українська школа» перший цикл початкової освіти є адаптаційно-ігровим (1–2 класи). Тому вчителів важливо створити навчальне та ігрове середовище в класі, яке буде навчальним за метою і змістом та ігровим за формою. Головною особливістю гри є те, що дитина розвивається як особистість, у неї формуються ті сторони психіки, від яких згодом залежатиме успішність майбутньої навчальної та трудової діяльності, а також

стосунки з іншими людьми.

Організація ігрової діяльності допомагає учням долати труднощі, усуває страх, почуття невпевненості, що позитивно позначається на їхній пізнавальній активності, пізнавальних інтересах та пізнавальній самостійності загалом.

Аналіз наукових досліджень. Сучасні наукові підходи до висвітлення стратегічних пріоритетів розвитку освіти України, зокрема навчання впродовж життя, відображено у роботах В. Андрущенко, В. Бондаря, В. Кременя, Н. Ничкало, С. Сисоевої, Л. Лук'янової та інших. Теоретичні аспекти застосування компетентнісного підходу в освіті висвітлюються у працях В. Бобрицької, О. Матвієнко, Т. Олефіренка, С. Мартиненко та інших. Зокрема, в напрацюваннях В. Бобрицької висвітлюються різні аспекти застосування компетентнісного підходу у підготовці майбутнього фахівця з вищою педагогічною освітою [2; 3; 6], формування професійно значущих компетентностей у освітян [4; 5; 7]. Слід додати, що важливим теоретичним й практичним питанням розвитку сучасної початкової освіти присвячено праці О. Коханко, Л. Петухової, М. Севастюк, Л. Хомич, І. Шапошнікової та інших.

Метою статті: теоретичне обґрунтування змісту та форм роботи з формування компетентності навчання впродовж життя в учнів початкових класів засобами ігрових методів навчання.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі модернізації системи освіти України та її входження у світовий освітній простір актуальними завданнями є розвиток в учнів умінь самостійно вчитися, критично мислити, користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями, вивчати мови, прагнути до самопізнання та самореалізації в різноманітних видах діяльності, оволодіти практичними навичками, необхідними для життя. Відповідно до положень реформи початкової освіти [14] визначено, що основне спрямування йде на формування та розвиток в учнів ключових соціальних, пізнавальних, комунікативних та інших компетентностей, навичок самостійності у пошуках нового творчого потенціалу, здатності навчатися впродовж життя. На зміну застарілій моделі початкової освіти прийшла нова компетентнісно орієнтована освіта, яка сприяє набуттю учнями життєво важливих (ключових) компетентностей.

У психолого-педагогічних дослідженнях виник новий компетентнісний напрям, тісно пов'язаний з такими поняттями як «компетентність», «життєва компетентність», «вміння вчитися», «навчання впродовж життя». Саме компетентність учня є індикатором, що визначає його готовність до життя, подальшого особистісного розвитку

та активної участі у суспільному житті [11]. Концепція компетентності є провідною у сучасній системі освіти. В її основі лежить ідея формування компетентної людини-фахівця, яка не лише має необхідні знання, уміння та навички, професіоналізм, високі моральні якості, але й уміє діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність. Лише за умови реалізації концепції компетентності система освіти може вважатися ефективною.

Академік О. Савченко стверджувала, що компетентнісний підхід дозволяє системно модернізувати всі складові освітнього процесу, починаючи з його мети і змісту [18, с. 8]. На думку ученої, це допомагає вчителям та учням зосередитися на продуктивності навчання, його результативності, а також підвищує можливість практико-орієнтованого навчання, сприяє мотивації дітей до навчання [18, с. 8].

У Концепції Нової української школи [15] наголошено на тому, що кожна дитина має право на успіх в житті, максимальне розкриття власних здібностей, яке може запропонувати якісна освіта. Тому забезпечення оптимальних умов навчання, виховання та розвитку школярів є важливим завданням сьогодення. Концепція пояснює ідеологію змін в освіті, що закладаються в базовому законі «Про освіту» [16] та обґрунтовує формулу Нової школи, яка поєднує важливі ключові компоненти, серед яких – новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

Зазначимо, що у нашому дослідженні будемо оперувати поняттям «компетентність» як його подано у Законі України «Про освіту», статті 1: «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [16]. Законом визначено, що освітній процес, як система науково-методичних і педагогічних заходів, повинен бути спрямований на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

В Рамковій програмі оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя (2018) визначається, що «ключові компетентності» – це такі компетентності, які потрібні всім індивідуумам для особистісної реалізації та розвитку, працевлаштування, соціальної інтеграції, сталого способу життя, успішного життя в мирних суспільствах, управління здоровим способом життя та активного громадянства. Погоджуємося з думкою О. Локшиної про те, що усі ключові компетентності вважаються однаково важливими [10, с. 24].

Н. Бібік зазначає, що ключові компетентності з'єднують в одне ціле особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; вони виявляються не взагалі, а в конкретній справі чи ситуації; набуваються молодою людиною не лише під час вивчення предметів, а й засобами неформальної освіти, впливу середовища тощо [1].

Новий зміст і якості процесу безперервної освіти характеризують такі терміни, які зустрічаються у наукових дослідженнях: «продовжена освіта» (continuing education); «подальша освіта» (further education); «відновлювана освіта» (recurrent education) як освіта протягом всього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності; «перманентна освіта» (permanent education); «освіта протягом життя» (lifelong education); «навчання протягом життя» (lifelong learning).

Lifelong Learning (LLL) – навчання протягом всього життя – це безперервне отримання знань та розвиток умінь та навичок, яке триває все життя людини. Це концепція безперервного, добровільного пошуку нових знань, що мотивується як професійними, так і особистими причинами. Такий спосіб життя сприяє як професійному зростанню, так і є найважливішою частиною особистісного зростання. Концепція безперервного навчання передбачає, що воно має охоплювати людей незалежно від їхнього віку та сфери діяльності, надаючи можливості для реалізації навчальних інтересів.

В Україні законодавство та нормативно-правові документи нового покоління всіляко спрямовані на європейську і світову інтеграцію національної освіти, міжнародне визнання наданих освітніх ступенів і кваліфікацій, впровадження на всіх рівнях освіти систем забезпечення та підвищення якості, а також компетентісного підходу, розвиток і використання переваг формальної, неформальної та інформальної освіти для безперервного навчання впродовж життя [12, с. 5].

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, «навчання протягом життя передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі» [8].

О. Савченко визначає поняття «уміння вчитися» як «цілісне індивідуальне утворення, яке має кілька складових, що співвідносяться зі структурою навчальної діяльності, її ціннісними орієнтаціями особистості»

[17, с. 34]. За переконанням дослідниці, «ключова компетентність уміння вчитися у розвиненому вигляді інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою й діяльнісною основою учіння» [17, с. 35]. Тож, компетентність навчання впродовж життя охоплює низку загально-навчальних та пізнавальних умінь. Ці вміння є здатністю учня виконувати навчальні та пізнавальні дії відповідно до мети та умов, у яких виконується навчальне завдання. Кожне вміння є складним утворенням багатьох операцій (навчальних дій).

Система освіти, прийнята в Україні на законодавчому рівні, зазвичай передбачає початок освіти з шести років. Перехід до школи характеризується перебудовою способу життя дитини. Навчання як якісно новий вид діяльності є обов'язковим і вимагає наполегливої, системної, організованої роботи, високого рівня відповідальності. Ця діяльність ставить перед дитиною завдання послідовного, цілеспрямованого засвоєння знань, вивчення основ наук, що передбачає зовсім іншу, ніж у дошкільному дитинстві, структуру її пізнавальної діяльності.

Вік 6–7 років традиційно визначається в психології як перехідний, критичний період, названий «кризою семи років». Цей період супроводжується швидким розвитком організму, збільшенням внутрішніх органів, вегетативною перебудовою. Це означає, що докорінна зміна системи соціальних відносин і діяльності дитини збігається з періодом перебудови всіх систем і функцій організму, що вимагає великого напруження і мобілізації його резервів. Однак, незважаючи на певні труднощі, що супроводжують фізіологічну перебудову (підвищена стомлюваність, нервово-психічна чутливість дитини), фізіологічна криза не стільки ускладнює, скільки, навпаки, сприяє успішній адаптації дитини до нових умов. Це пов'язано з тим, що фізіологічні зміни, що відбуваються, відповідають підвищеним вимогам нової соціальної ситуації розвитку.

О. Кочерга зазначає, що діти 6 і 7 років досить різні, шестирічний першокласник – це дошкільник, а не молодший школяр, яким він стає у 7 років. Ігнорування закономірностей природного формування психофізичних якостей та вікових особливостей дітей 6-річного віку заважає їх успішному вступу до систематичного шкільного навчання, що призводить до різноманітних проблем подальшого розвитку [17].

Організуючи роботу учнів 1–2 класів, вчитель повинен враховувати основні закономірності їх фізіологічного, психічного та соціального розвитку, а отже, визначати зміст, обсяг і форми роботи. Цей віковий етап має внутрішні закономірності психічного розвитку, порушення яких може завдати

непоправної шкоди. Одним із таких порушень є спроба деяких вчителів працювати з першокласниками виключно шкільними методами, ігноруючи ігрові заняття, які є привабливими для дітей. Натомість необхідно здійснювати планомірну, невимушену адаптацію учнів із застосуванням ігрових методів, що сприятиме формуванню навчальної діяльності та формуванню компетентності вчитися впродовж життя.

Гра – це особлива форма оволодіння соціальною реальністю шляхом її відтворення. Це тип символічно-моделюючої реальності. Гра – це емоційна діяльність, вона повністю захоплює дитину. Гра є соціальним за своїм походженням і змістом історичним утворенням, зумовленим розвитком суспільства та його культури. Це особлива форма життя дитини в суспільстві, діяльність, у якій діти грають ролі дорослих, відтворюючи своє життя, роботу та стосунки.

Гра сприяє розвитку довільної уваги та пам'яті у дітей. В умовах гри діти краще зосереджуються і більше запам'ятовують. Усвідомлені цілі (сфокусувати, запам'ятати, відтворити) раніше й легше виділяються в грі. Особливу мотиваційну роль відіграє потреба в емоційному спілкуванні з однолітками: необхідно запам'ятати правила гри та бути уважним до вимог ігрової ситуації.

У першому циклі (1–2 класи) пропонується організація навчання дітей «через діяльність, ігрові методи як у класі, так і поза його межами» [14, с. 21]. У цей період учителям необхідно спланувати і цілеспрямовано здійснювати формування компетентності навчання впродовж життя молодших школярів. Вирішення цього завдання вимагає від педагога вияву інноваційного стилю професійного мислення, розуміння психолого-педагогічних засад організації адаптаційно-ігрового циклу, вмінь ефективно вибирати та використовувати відповідний педагогічний інструментарій, організувати навчальну взаємодію на принципах педагогіки партнерства тощо. Важливе місце посідають саме ігрові методи навчання.

Ігрова діяльність, ігрові методи навчання молодших школярів є найпродуктивнішими напрямами у освітньому процесі. Ігрові методи завжди приваблюють та радують дітей, варіювання різних їх форм дає можливість успішного та повного вирішення завдань формування умінь вчитися. Саме тому вчитель повинен докласти максимальних зусиль для того, щоб ігрові методи стали частиною навчання дітей – це буде підвищувати як зацікавленість дітей до процесу навчання, так і ефективність формування у них компетентностей навчання впродовж життя. Зацікавленість дитини в навчанні завдяки ігровим технологіям стане важливим чинником, що буде формувати

компетентність навчання впродовж життя, саме тому освітній процес учнів 1–2 класів має бути насичений іграми та вправами розвивального, дидактичного характеру з різним змістом.

Висновки. На основі теоретичного вивчення нормативних документів та наукових джерел можемо зробити висновок про те, що сучасних умовах реформування освітньої галузі в Україні особливого значення в оновленій педагогічній теорії та практиці набуває компетентнісний підхід, що характеризується переходом від концепції викладання до концепції учіння. В Новій українській школі саме компетентнісний підхід є ключовим, орієнтованим на розвиток особистості, здатної навчатися і розвиватися впродовж життя змалку. Тож, важливим завданням сучасної освітньої системи є розвиток у молодших школярів активного пізнавального ставлення до оточуючої дійсності. Однією з ключових компетентностей молодших школярів є компетентність навчання впродовж життя, яка визначається як здатність здобувачів освіти до пошуку та засвоєння знань, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, оцінювати власні результати навчання. Структура компетентності навчання впродовж життя включає мотиваційний, знанневий, діяльнісний та контрольно-рефлексивний компоненти.

Особливо важливу роль у формуванні новоутворень, психічних процесів і рис особистості дітей молодшого шкільного віку, що не тільки розвиває їх мислення, сприйняття, рух, а й формує компетенцію навчання впродовж життя, відіграють ігрові технології. Гра виступає як ефективна організаційна форма, один із провідних методів і засобів розвитку, навчання і виховання дітей. Тому освітній процес учнів 1–2 класів має бути насичений іграми та вправами розвивального, дидактичного характеру з різним змістом.

Перспективою подальших досліджень визначаємо вивчення особливостей практичної підготовки вчителів початкових класів до формування в учнів компетентності навчання впродовж життя.

Джерела:

1. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Початкова школа. 2010. № 9. С. 1-4.
2. Бобрицька В. І. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх викладачів вищої школи. Проблеми освіти. 2011. № 66. Ч. І. С. 39-44.
3. Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у проектуванні науково-дослідницької роботи студентів магістратури. Вища освіта України. 2012. № 3 (додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». Т. 2І. С. 46-54.

4. Бобрицька В.І. Процька С.М. Комп'ютерно орієнтоване освітнє середовище вищого навчального закладу як засіб формування професійних компетентностей у майбутніх учителів. Новітні комп'ютерні технології. Том XII: Спец випуск «Хмарні технології в освіті». Кривий Ріг: Видавничий центр ДВНЗ «Криворізький університет», 2014. С. 67-77.

5. Бобрицька В.І. Професійно орієнтований контекст формування самоосвітньої компетентності майбутнього викладача в умовах магістратури. Вісник Національного авіаційного університету. Серія Педагогіка. Психологія. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАК-друк», 2015. Вип. 2 (7). С. 24-30.

6. Бобрицька В.І. Компетентнісний підхід у підготовці майбутнього вчителя в умовах полікультурності освіти. В.О. Сухомлинський та сучасність: полікультурність освіти та педагогічної науки: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. Сімферополь, 2007. С. 14-18.

7. Бобрицька В. І. Науково-дослідницька робота як важливий чинник формування професійної компетентності майбутнього фахівця вищої кваліфікації. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: зб. наук праць звітно-наук. конф. викладачів НПУ імені М.П. Драгоманова за 2011 р., 9-10 лютого 2012 р. Ч.1. 2012. С. 54-56.

8. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

9. Кочерга О. Коли дитина готова до школи? Дошкільне виховання. 2012. № 12. С. 4-9.

10. Локшина О.І. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. Український педагогічний журнал. 2019. № 3. С. 21-30

11. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти. Стратегія реформування освіти України. Київ: К.І.С., 2003. 295 с.

12. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / за заг.ред. В.Г.Кременя. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. 384 с.

13. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

14. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

15. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження КМУ № 988-р від 14 грудня 2016 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249613934>.

16. Про освіту: закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // ВВР. 2017. № 38-39. Ст. 380.

17. Савченко О.Я. Уміння вчитися — ключова компетентність молодшого школяра. К. :

Педагогічна думка, 2014. 176 с.

18. Савченко О. Я. Упровадження компетентнісного підходу в початковій освіті: здобутки і нерозв'язані проблеми. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації. Київ: Ін-т обдарованості НАПН України, 2014. 370 с. С. 41–50.